

TÜRK KÜLTÜRÜNDE ALEVİLİK

Mustafa AKSOY^(*)

Saha araştırmaları özellikle folklorcu ve sosyologlar için çok önemlidir. Çünkü milletlerin ve küçük sosyal grupların kültürel kalıplarının bakiyeleri ve temelleri önemli ölçüde bu tür çalışmalar sonucu ortaya konulur. Dolayısıyla bu çalışmalarla elde edilen veriler milli birliğin perçinlenmesinde çok önemli fonksiyonlara sahiptir. Ancak hemen ifade edelim ki art niyetli ve ilmi temellere dayanmayan çalışmalar da milli birliği yıkıcı fonksiyonlara sahiptir. Bu nedenle her şeyden önce bir "milli kültür politikamız" olmalı ve insanlarımızı ilmi çalışmaların ışığında kültürel kodlarını tanıtmayı bir milli vazife telakki etmeliyiz.

İnsanları, "sosyal grup", sosyal grupları da "kültürel grup" ve "millet" yapan bazı değerler vardır. İşte bu değerlere genel tabiri ile kültür kodları veya kültür kalıpları denir. Kültür kodları tarihi bir süreç içinde geçmişten kaynaklanan ve toplumun tümüne mal olarak sosyal kurumlar* yoluyla günümüzde damgasını vuran bir "kültür ve zihniyet birikimidir"⁽¹⁾. Başka deyişle eski bir kültürün unsurlarından kaynaklanan, her zaman değişmeyle beraber tarihi temelden kopmadan, çeşitli kurumlar yoluyla belirgin bir şekilde var olan ve sosyal hayatımızı belirleyen sembolleşmiş kültür kalıplarına "kültür kodu" diyoruz⁽²⁾.

Bugün sosyal hayatımızdaki bir takım kalıplar işte bu kültür kodlarının varyantlarıdır. Bu değerlerin ortaya çıkarılması kültürümüzde ayrılığı değil farklılıklar içinde bir olduğumuzu ifadeye yarar. Diğer taraftan eğer, milli kültürümüzde bizleri ayırıcı kültür kalıpları var ise (biz olduğuna inanmıyoruz) bunları saklamaya çalışmakla bir yere varmayız. Hatta bu nedenle bazı tahriki gruplara fırsat vermiş oluruz. Dolayısıyla içinde yaşadığımız ve bizleri şekillerinden kültürel değerlerimizi başkalarından; yani batılı sosyal bilimcilerden değil, kendi bilim adamlarımızdan öğrenmeliyiz ve onların ilmi kriterlerle ortaya koyduğu sonuçları, ister hoşunuza gitsin, isterse gitmesin, kabul etmek zorundayız. Aksi halde "hakikatten kötülük çıkacağını düşünmek için ya sahtekâr ya da geri zakalı olmak gerekir"⁽³⁾.

(*) Pertevniyal lisesi Sosyoloji öğretmeni ve İ.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

Gelişmiş ülkelerin toplum bilimcileri çağımızda millet tanımlarını genelde "ırk", "din" ve "dil" gibi bir takım "tekçi" kalıplara göre değil "kültür" kavramı çerçevesinde yani çeşitli faktörleri dikkate alarak yapmaya özen göstermektedirler. Çünkü "sosyal hayatın ve tarihin çok karmaşık dinamik açıklanmasını, tek bir faktörden istemek, budalılıktan başka bir şey anlamına gelmez"⁽⁴⁾. Bu nedenle sosyal bilimlerde "tekçi" yaklaşımlar ilmi açıdan kabul görmemektedir.

Ülkemizde ise hala bazı sosyal bilimciler "tekçi" yaklaşımlarla sosyal yapımıza baktıkları için ülkemizdeki bazı insanları dilleri, bazılarını da dini inanışları farklı oldukları için ayrı bir sosyal grup ya da millet gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Bu tür bir yaklaşım tamamen mesnetsiz temellere dayanmaktadır. Meselâ, Kanada, halkı İngilizce konuşur, ancak kimse onları İngiliz milleti olarak kabul etmez. Fransızlar'da Katolik mezhebine sahip İspanyollar'da yine kimse bunları da aynı bir millet olarak kabul etmez. Bu örnekleri okuyucularımız istedikleri kadar çoğaltabilirler.

Ülkemizde bu tür "tekçi" yaklaşımların sonucu milli birliğimiz önemli diyebileceğimiz bazı saldırılara maruz kalmaktadır. Diğer yandan bu tür yaklaşımların sonucu, Batılı politikacılar tarafından dünyada bir siyasi silah olarak bizi karşı kullanılmaktadır. Bunun yanında Avrupa Topluluğuna girmeye çalışan ülkemizin kuvvetli kültürel değerlere sahip olması gerekir. Çünkü, sınırların kaldırıldığı bir AT'tan Türkiye'ye yönelik yıkıcı enstitüler gelip ülkemizde rahatlıkla araştırma yapacakları için ellerindeki istismar vasıtaları biraz daha çoğalacaktır. Bu tehlikeye rağmen ne yazık ki hâlâ "batılı anlamında olduğu gibi ülkemizde henüz milli kültürün, sosyolojik anlamda, bir değerleendirilmesi yapılmış değildir"⁽⁵⁾.

Sosyal hayat, bazı farklılıklar olsada, genelde bir bütünlük arz eder. Dolayısıyla bazı sosyal olaylar birbirinden farklı birer gerçeklik gibi, görünmekte ise de bunları birbirinden soyutlayamayız. Çünkü sosyal yapı içinde cereyan eden herşey az veya çok o yapıdan kaynaklanmaktadır. Diğer yandan tamamen dışardan kaynaklansa da sosyal yapı içinde o yeni unsur eski yapısına nazaran önemli farklılıklar arz eder. Meselâ, biz latin alfabesini kullanıyoruz ama onlarda olmayan bazı harfler bizim alfabemizde var. Dinimizde öyle, bilindiği gibi dinimiz Arabistan'dan kaynaklanmış ve adı İslamiyettir ve tek bir İslamiyet olmasına rağmen her İslam ülkesinin dini anlayışı ve yorumlayışı farklılık gösterir. Bunun nedeni ise her ülkenin sosyal yapısının birbirinden farklı olduğundandır.

Kısaca Türk sosyal yapısını hakkında araştırma ve inceleme yapan bir araştırmacı herşeyden önce Türk milletinin tarihi gelişimini ve sosyal değişme sürecini dikkate almak zorundadır⁽⁶⁾. Bu nedenle biz, Alevilik konusunu yukarıdaki esasları dikkate alarak ve meşgul olduğumuz sosyoloji bilim dalı çerçevesinde incelemeye çalıştık. Bu konuya şüphesiz dinî ve tarihî açılarından da yaklaşılabilir. ancak o konular bizim esas ilgi alanımız olmadığı için aşağıda mümkün olduğu ölçüde Alevilik konusunu sosyolojik ve folklorik bir bakış açısıyla tahlil etmeye çalıştık.

Niçin Alevilik :

Sosyolojide bir kural vardır. Bu kurala göre "alanı" istendiği gibi değil, olduğu gibi göstermek" esastır. Ancak ülkemizde Alevilik bir sosyal gerçeklik olduğu halde, genelde ne tarfsız bilim adamları ne de bizzat Alevi ve Alevi bilim adamları bu gerçekliği olduğu gibi ortaya koyamamışlardır. Çünkü genelde herkes gerçekliği istedikleri gibi görmek istediklerinden Alevilerin sosyal hayatındaki bazı gerçeklikleri görmezlikten gelmişlerdir. Özellikle dinî ve siyasî açıdan yaklaşımda bulunanlar, Alevileri ya dışlamışlar ya da bir siyasi potansiyel olarak görmüşlerdir. Bu kısır döngü nedeniyle "Alevilikle ilgili bilimsel çalışmalar yapılmamış, bilimsel eserler yazılmamıştır. Yıllardır çeşitli zaman aralıklarıyla Alevilikle ilgili yazı diziler hazırlanmış, ancak bunlar sönük kalmış, toplumun gereksinmelerini karşılayacak düzeyde olmamışlardır"⁽⁷⁾. Konuya dinî açıdan yaklaşımların bir kısmı nerdeyse Alevileri gayri müslimlerden daha çok dışlama eğilimi göstermişlerdir. Meselâ, bir müslüman erkeğin bir hristiyanla evlenmesi kabul edilmekte hatta teşvik edilmektedir. Ancak, bazı dinî gruplar Alevilerle evlenmeyi gündeme dahi getirmekten korkmaktadırlar. Siyasi açıdan yaklaşanlar ise ifade ettiğimiz gibi Alevileri bir oy potansiyeli olarak görmektedirler. Çünkü onları göre; Aleviler "devrimci" ve "ilerici"dir. Daha açık tabirle "Aleviler solcu"dur. Dini ve sosyal bir hayat tarzıyla siyasi parti arasında böyle bir bağlantı kurmak hiçbir ilmi anlayışla bağdaşmaz. Çünkü siyasi partiler birer menfaat birliğidir. Dolayısıyla insanlar opartilere "kahhın"la ya da dinî anlayışla değil menfaatlerinin gereği icabı bağlanırlar. Alevi konusuna tarihi açıdan yaklaşanlardan bir kısımda sünni-alevi tartışmasına Yavuz Sultan Selimle bir bağlantı kurarak yaklaşmaya çalışmaktadırlar. Bunların yanlıgısına da Şah İsmail, Yavuz Sultan çatışması neden olmaktadır. Oysa bu çatışma görünürde dinî bir yapı arz etsede temelinde siyasi nedenler yatmaktadır. Eğer bu çatışmanın temelinde dinî bir neden olsa idi Osmanlı devleti Dulkadiroğulları, Bayatlar, Beydili, Afşar, Karakeçili gibi bir çok Türk boylarını kılıçtan geçirmesi gerekirdi. Kaldıki Yavuz Selim, Şah İsmail çatışmasında Elazığ, Malatya, Maraş, Diyarbakır bölgesi Alevi Dulkadiroğullarının yöntemi altında olup, bu beylik askerleri ile Yavuz'un yanında Şah İsmaille karış savaşmış ve bu bölgeler Dulkadiroğullarını yönetiminde 14-16 yy'ları arasında kalmıştır. Bugün Adana'nın Kadirli kazası adını bu Türk boyundan aldığı gibi, halkı da bu beyliğin torunlardan müteşekkil olup bugün hiç biri de Alevi değildir.

Diğer taraftan meşhur hukukçularımızdan Velidedeoğlu'na göre "Osmanlı döneminde emik sorun diye bir kurum yoktur..." öyleyse ne oldu da 20. yy. başında yani Osmanlıların son dönemlerinde ve günümüzde bir Alevi meselesi meydana getirilmiştir? Bu sorunun cevabı hepimizi yakından ilgilendirmektedir; ve bu soruya 1926'da Tük Yurdu Dergisinde yazdığı bir yazıda Baha Said, şöyle cevap verir: "Türkiye'deki çeşitli mezheplere sahip sosyal grupların hayatlarını incelemek milli bir vazifedir. Ülkemiz sınırları dahilinde öyle cemiyetler vardır ki Ortodoks Rumlar Türkleştirilmiş Gruplar olarak telakki ediyor". O bu görüşü Sultan Reşat devrinde Amerika Kolejinde tutulan bir vesikaya dayanarak isbat etmeye çalışır. Ancak ne gariptir ki Baha Said devrin yetkilileri ve bir dergi tarafından "Yıkılan Türk Ocaklarının dinsiz çocukları şimdi de Kızılbaşlık propagandası yapıyor" diye suçlamış. Görüldüğü gibi, Türk birliğine gönül verenlerin Alevile-

re sahip çıkması Türkiye Cumhuriyetinin "resmi ideolojisi"nden değil sosyal gerçeklik-ten ve milli birliğin zaruretinden kaynaklanmaktadır.

Alevilik ve Bektaşilik :

Aleviliğin kaynağı hakkında genelde tam bir birlik olmasada Bektaşilikten kaynaklandığını savunan görüşler ağırlıktadır. Bilindiği gibi Bektaşî bir Türk tasavvufçusu olup Horasan'dan gelip Anadolu'nun Türkleşmesini sağlamıştır. Osmanlı devletinin kurucusu olan Osman Bey'in hocası Şehy Edebali'de iyi bir Bektaşî tasavvufçusudur. Temelde Bektaşilik, islama uygun olarak Türk geleneğini yaşatmaya çalışan bir felsefe olmasına rağmen, zamanla bu anlayış yerini Türk geleneklerinin ağır bastığı bir yapıya bürünmüştür. Böylece Bektaşilikten Alevilik, Kızılbaşlık gibi yeni anlayışların temsil edildiği felsefi gruplar ortaya çıkmıştır. Burada ifade etmekte fayda var bazıları bu grupları tarikat veya mezhep kabul eder; bazıları da ne mezhep ne de tarikat olarak kabul etmek istemez. Bu nedenle ve ihtisas sahamızın dışında olduğu için "felsefi grup" tabirini kullanmak zorunda kaldık.

Bazı araştırmacılar Bektaşî-Alevî tabirini bir kullanırken bazıları da bunları ayrı olarak kullanırlar. Bu iki tabiri bir kullananlar iki kelimenin de yanı şeyi ifade ettiğini ayrı kullananlarda nüans boyutlarını ortaya koyma gayretinden hareket ederler. Meselâ, Şopolya ve Eröz, Köy Bektaşîlerine Alevî derken şehirlilere sadece Bektaşî der. Başka bir araştırmacı Gülşan'a göre ise Bektaşî Alevî ayrılığı Hacı Bektaşî'm yerine geçecek pir yüzünden ortaya çıkmıştır. "Mücerref-Babağan" kolundakiler soy'a değil yal'a Çelebi-Ulu-soy kolundakiler ise soy'a önem verdiklerinden ilk ayrılık tohumları atılmıştır⁽⁸⁾.

Eski Türk dinî anlayışına görede "herkes kam olamaz kamlık bazı ailelerde batından batma intikal eden, bir ırsî ruhanî kuvvettir"⁽⁹⁾.

Bu günde Alevilikte "Dede"lik soydan gelir. Ancak bu görtüş pek çok alevî tarafından kabul edilmez. Bu hususla ilgili özel bir görüşmemizde ünlü halk ozanımız Erzincanlı Yavuz Top bize alevilik hakkında şu bilgileri verdi: "Alevilik Türkler arasında yayılan gelişen ve artaya çıkan bir hayat felsefesidir. Dolayısıyla babadan gelmez". Aynı konuda Avukat Hasan Gülşan'da dedeliğin babadan geldiğine inanmanın bir hata olduğunu ifade etti⁽¹⁰⁾. Çünkü en kısa tabiriyle Alevilik dini esaslarda Hz. Ali'ye bağlılık demektir. Dolayısıyla Hz. Ali'nin şu sözleri ile dedelik geleneği bağdaşmaz: "Belimden düşen değil de, yolumu süren evla ve evladımdır". "Kötü gidişi ile kendisini düşüreni soydan gelen soyluluk yükseltmez". Hacı Bektaşî'de Hz. Ali'nin esaslarından hareketle "bel evladı olunması değil, manevi yani yol evaldı" olunması ister ve "kemalet, belden gelmez, elden ve yoldan gelir" der⁽¹¹⁾.

Özel bir görüşmemizde* de Gülşan, "Hacı Bektaşî'ye bağlı Alevîlilere, Bektaşî, Erdebil'e bağlı Alevîlerde Kızılbaş" denir demişti.

* Gülşan, N., 16 Mayıs 1990'da yaptığımız görüşme

Anadolu Aleviliği :

Bilindiği gibi, Alevilik İran'dan Yugoslavya'ya kadar olan bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu coğrafya parçası üzerinde ise Anadolu Aleviliği ayrı bir sosyal yapıyı arz eder. Meselâ Şapolya'ya göre, Anadolu Aleviliği İran Şiiliğinden tamamen ayrıdır; yalnız Hz. Ali sevgisinde birleşirler, Türk Aleviliği Emevilerin Türklere baskısından doğmuştur ve "müslümanlığın haram ettiği bir çok kaideler, Türkmen ananesine ve töresine aykırı olduğundan müslümanlıkta bir reform yapmışlardır" der. Fığlah'da alevileri Ehl-i Sünnet içinde mütala eder ve Şia ile yakınlıklarını sadece Hz. Ali'ye olan muhabbetlerine bağlar⁽¹²⁾. Bunun sonucu olarak Anadolu Türklüğüne has bir Alevilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayış Anadolu'nun Türkleşmesinde ve vatan olmasında, özellikle Türk dilinin korunmasında çok önemli fonksiyonları yerine getirmiştir. Bu anlayışa bağlı olarak "Türk soyundan olmayan Bektaşiler dahi, inancın etkisiyle, ayin ve erkanlarını, nefes., duvaz, ve deyişlerini Türkçe olarak dile getirmişler ve Türkçe yazmışlar. Türk dili Yunus Emre, Pir Sultan Abdal gibi Bektaşi ve Alevi Türk ozanları sayesinde öz benliğini korumuş ve gelişmiştir. O halde Aleviliği mezhep açısından değil, Türklük açısından değerlendirmek, hem milliyetçilik, hem laiklik ilkeleri bakımından zorunludur⁽¹³⁾. Dolayısıyla milli birliğimiz açısından Alevilik birleştirici ve bütünleştirici önemli fonksiyona sahiptir. Sosyal bilimciler özellikle sosyolog ve folklorcular bu fonksiyonun sağlıklı ifası için, Anadolu Alevi kültürünün kültür kalıplarını ortaya çıkarmak zorundadır. Bu kültürel kalıpların bazılarının, Nejat Birdoğan şöyle işaret ederek:

1- Anadolu Aleviliğinin törenlerinde içki vardır. Müzik ve raks (semah) vardır. Törenlere kadınlarda katılır. Müzik ve raks Türk aleviliği dışında yoktur.

2- Anadolu Aleviliğinin büyük bir kesiminde, örneğin: Tunceli, Pazarcık, Samandağ vb. Alevilerinde aile büyüklerinin sabah erkenden güneşin doğuşuna dua edip, secdeye varıp kutsamaları var.

3- Alevilikte belli olgunluğa erişmeyip belli sınavlardan geçmeyen ne evlendiriliyor ne de Cem törenlerine almıyor. Bu kuralları yerine getirenler ise kendi isteği ile Cem'den çıkamıyor ya da eşinden ayrılamıyor. Yazar bu kurulların Anadolu Aleviliğinin sadece Ali sevgisinden doğmadığını milli bir kültürün ifadesi olduğunu ve "Göçebe Oğuz, Batı'ya Anadolu'ya kendi tüzmesini ve töresini de getirdi"⁽¹⁴⁾der.

Üçüncü maddede ifade edildiği gibi, Alevilik'te sosyal statü ve sosyal gruba üyelik verilmeyip kazanılmaktadır. Bu anlayış tamamen eski Türk geleneğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bilindiği gibi eski Türk geleneğinde isim almak dahi belirli kurullara bağlıdır. Herkes isim alamaz ve herkes istediği grurubu üye olamaz. Eski Türklerdeki ve Anadolu Aleviliğindeki bu anlayışı sosyoloji ilmine göre ifade edersek; İnsanlar statüye bir doğuştan bir de kazanarak sahip olurlar. Diğer yönden gruba bir doğuştan (meselâ aileye) bir de isteğe bağlı olarak üye olunur. Bunlardan ikinciler yani kazanılan statü ve isteğe bağlı gruba üyelik tamamen çağdaş sosyolojinin ifade ettiği ilmi bir anlayıştır.

Bilindiği gibi, çağdaş toplumlarda statüler doğuştan değil kazanılarak elde edilmekte, diğer yandan günümüzde insanlar aile grubu hariç diğer gruplara doğuştan üye

olmamaktadırlar. Sosyal gruba üyeliğin çeşitli şartlarını yerine getiremeyen insanlar istediği gruba üye olamaz.

Yusuf Has Hacib'de ünlü eseri Kutatgu Bilig'de toplumdaki üç tabakadan bahsederek münevverlerin oluşturduğu tabakada beş sınıflı sayar; bunlar sıraya göre: Aleviler, Ulema, Otacılar, Yıldızcılar ve Şairler'dir.

Alevilerde Kadın:

Kadın bütün toplumlarda aileyi meydana getiren iki kişiden biri olmasına rağmen her toplumda ayrı ayrı özelliklere sahiptir. Özellikle Türk geleneksel yapısında kadının toplumda ayrı bir konumu vardır.

Kadın ailenin direği olduğu gibi eşi ile birlikte sosyal hayata katılır; hatun, hakanın yanında oturur, kurultaylarda söz alarak fikrini beyan ederdi. Eski Türklerde kadının konumu hakkında Arap Seyyahı İbni Fazlan'm görüşlerini bilmeyen yoktur. Meselâ, Fazlan'm ifadesine göre, Türkler "zina diye birşey bilmez, böyle bir suç işleyen birini ortaya çıkarırlarsa onu iki parçaya bölerler. Nehirde birlikte yıkanır. Zina onlara göre en büyük suçtur."

Ancak, Türklerin İslamiyete girmesi ile özellikle şehirlerde kadının konumu bazı yanlış anlayışlar yüzünden geri plana atılmıştır. Ancak, köylerimizde kadın önemli ölçüde eski Türk geleneğinden kaynaklanan hukuki durumumu az veya çok korumuştur. Özellikle bu durum Tahtacı Alevi-Kızılbaşlarda görülmektedir. Eröz, yapmış olduğu araştırmalara dayanarak, Alevilerde zina yapanların yakılarak yada silahla öldürüldüğünü ifade ederek "... eski Türkler'de ahlak naslı sağlam ise, Kızılbaş Türkmenlerde ve yöruklerde de öyledir" ⁽¹⁵⁾ der. Şimdi il eskiden Ankara'nın ilçesi olan Kırıkkale'nin Hasan Dede köyünde (Alevi köyü) 1945'li yıllarda araştırmayapmış olan Benekoy'da köyün dedesi olan Abdullah Demirhan'dan şu bilgileri aktarır: "Cemiyet, evle; evlilikle eşlere saygı ile kaimdir ve Kızılbaşlarda boşanma yoktur... Evlenmeyi yol'a almazlar. Aralarında kaç-göç yoktur" ⁽¹⁶⁾.

Alevi ailelerinde kadınların konumlarını bizde çocukluğumuzda köyümüze (Yusufzettin/Kadirli) çeşitli yerlerden gelerek yerleşen Alevi ailelerde ve yüksek öğrenimimizi yaptığımız Elazığ'nın bazı mahallelerinde yapmış olduğumuz sohbetler ile bir süre görev yaptığımız Elazığ'nın Karakoçan ilçesinde tesbit ettik. Alevi kadınların birbirine karşı en çok kullandıkları hitap şekli "bacı" dır. Bu kelime bir hitap şekli olduğu gibi aynı zamanda bir de manevi anlam taşır. Çünkü dedelerin eşlerinede "bacı" denir. Bu yüzden Alevi kadınlar herkese değil saygı duydukları ve sevdikleri kadınlara "bacı" derler. "Bacı" kelimesi bütün Türk boylarında kızkardeş anlamında kullanılır. Meselâ, Kadirli ve Kozan'ın köylerinde "kardeş" erkek kardeş anlamında kullanılır; "bacı" ise "kızkardeş" anlamında kullanılır.

Alevi ailelerde esas olan tek evliliştir. Biz gözlemlerimizde çok eşle evliliğe rastlamadık. Diğer yandan Alevilerde kadın mirastan eşit olarak hakkını alır. Oysa ülkemizin özellikle Doğusunda kadınlar hala mirastan eşit pay almadıkları gibi, bazende hiç

alamamaktadırlar. Mesela Karakoça'nın aynı köyünde yaşayan Alevi kız mirastan eşit alan hakkını alırken Sünni bir kız ya hiç olmamakta ya da çok az almaktadır. Alevilerde "başlık" parasıda sünnilere nazaran çok esnek olup, kadın eşini seçmekte hürdür. Diğer yandan "Aleviler sünnilerle evlenmezler" anlayışıda yanlıştır. Mesela Karakoçan'da Alevi kızların sünni erkeklerle sünni kızlarında Alevi erkeklerle evlendiğini görevimiz sırasında müşahâde ettik.

Aleviler de mazaretsiz yere her iki tarafında boşanması çok büyük suçtur. Boşanan kişi onlara göre "düşkün" sayılır ve Cem toplantılarına katılamazlar, dolayısıyla dışlanırlar, hatta bazıları köy kışına dahi çıkarılabilir.

Alevilerin Amacı ve Türklük :

Günümüzde Alevilik bazı gruplar tarafından kullanılmaya çalışılmaktadır. Ancak akli başında ve kültürel birikime sahip Aleviler bu konuda gayet dikkatlidirler. Mesela görüşme yaptığımız Avukat Hasan Gülşan "Aleviliğin Türkçülük yönünün ağır basar" dedi. Zikrettiğimiz kitabında 135. sayfada da amaçlarını şöyle ifade eder: "Vatana hizmet, Türk birliğine ve töresine sadakat, ileri, medeni, insanca yaşamaktır. " Diğer yandan zikrettiğimiz tarihte görüşme yaptığımız Erzincanlı halk aşığı Yavuz Top'ta bu husustaki görüşlerini şöyle ifade etti: "Alevilik Türkler arasında yayılan; gelişen ve ortaya çıkan bir hayat felsefesidir. Dolayısıyla babadan gelmez. Alevilerin menfaatleri Türk milletinin menfaatlerinden ayrı düşünülemez; diğer yandan Kürtlerin menfaatleri de aynı değerlendirmeye dahildir ve Türk-İslam sentezini Hacı Bektaş yani Aleviler gerçekleştirmişlerdir."

Yavuz Top, yayınlanan bir yazısında ⁽¹⁷⁾ da Alevilikdeki "aşıklık" geleneğinin eski Türlerden yani şaman geleneğinden geldiğini; Aleviliğin göçebe Türkmenler arasında yayıldığını ifade eder. Bir başka araştırmacıya göre de Aleviler "milliyetçi, Türkçü ve demokrat" ⁽¹⁸⁾ tır.

Sonuç

Millet, çeşitli kültürel unsurlarla biraraya gelen sosyal kurumlarına, grupların ve ilişkiler ağının milli örüntüsüdür. Dolayısıyla bu ilişkiler ağındaki her kültürel unsur milletin can damarlarından birisini teşkil eder. Bu nedenle Türk milletini meydana getiren sosyal grupların hayatındaki her sosyal gerçeklik "kültür sosyoloji" ve "değişim sosyolojisi" çerçevesinde ele alınarak analiz edilmelidir. Ancak Orhan Türkdoğan'ın deyişiyle bunu beceremediğimiz için hala "sosyolojik anlamda millet olma sürecini tamamlayamadık". Bu ifadenin geçerliliği belki tartışılabilir. Fakat bugün ülkemizdeki kültür unsurlarını sosyal bilimler çerçevesinde yeterince ele alındığı ifade edilemez.

Mesela, sosyal hayatımızın önemli bir parçası olan Alevilik konusunda bazı sınırlı çalışmalar hariç yeterli çalışmalar yapıldığı için yüzlerce Alevilik anlayışı yazılı basında çeşitli yazarlar tarafından ifade edilmektedir. Diğer yandan bizzat Alevi olup ve konuda çalışanlar bile temel meselelerde çok farklı görüşlere sahiptirler. Bunlardan bazıları Aleviliği bir tarikat, bazıları mezhep, bazıları da Anadolu Türklüğü'nün bir yaşama biçimi yani felsefesi olarak ele almaktadır. "Dedelik kurumu" ve Aleviliğin "soydan" mı yoksa "yoldan" mı oluştuğu konusundaki tartışmalar ise yüzlerce yıldan beri sürmektedir ve bu anlayışla gittiğimiz sürece de biteceğe benzemiyor.

Kısaca Alevilik bir sosyal gerçeklik ve ülkemizin önemli sosyal meselerinden biri olduğuna göre, bu meslenimi çözümünde "kültür sosyolojisi" ve "değişim sosyolojisi" ne dayalı çalışmalar bizlerin en büyük yardımcısı olacaktır.

KAYNAKÇA

- 1- Mardin, Ş., İdeoloji, Ankara, 1982, s.114.
— Türkdöğän, O, Milli Kültür Merdernleşme ve İslam, İstanbul, 1983, s.159.
- 2- Aksoy, M., "Bir Kültür Kodu Olarak Yemlik", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 49. sayı 1987, s.90.
- 3- Güngör, E., "Tarih Tartışması", Türk Edebiyatı Dergisi, 106. sayı, 1982, s.19.
- 4- Sorakin, P., Çağdaş Sosyoloji Teorileri (Çev. M.M.R. Öymen) 1. cilt, Ankara, 1975, s.37.
- 5- Türkdöğän, O., "Milli Kültürün Kaynakları," Türk Edebiyatı Dergisi, 106. sayı 1982, 37.
- 6- Türkdöğän, O., Türk Tarihinin Sosyolojisi, (Tarihsiz), ankara, s.354.
- 7- Yaman, A.H., "Alevilik Tartışması-Çuvaldız Kendimize" 18 Mayıs 1990 Cumhuriyet Gazetesi.
- 8- Gülşan, H., Alevi-Bektaşiliğın Esasları, İstanbul, 1975, s.28-29.
- 9- Arsal, S.M., Türk Tarihi ve Hukuku, İstanbul, 1947, s.49.
- 10- Gülşan, H., a.g.e., s.105-106.
— Top, Y., 16 Mayıs 1990 yaptığımız görüşme.
- 11- Gülşan, H., a.g.e, s.28.
- 12- Şapolya, E.B., Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul, 1964, s.254-253.
— Fığlalı, E.R., İmamiye Şiası, Ankara, 1984, s.3.
- 13- Gülşan, H., a.g.e., s.4.
— Velidedeoğlu, N.V., "Alevi Kürtler ve Sünni Baskısı", 6 Nisan 1990, Cumhuriyet Gazetesi.
- 14- Birdöğän, N., "Alevilik ve Anadolu'daki Gerçekleri", 14 Ağustos 1990, Cumhuriyet gazetesi.
- 15- Eröz, M., Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik, İstanbul, 1977, s.288.
- 16- Benekkoy, Yaşayan Alevilik, istanbul, 1967, s.108-109.
- 17- Top, Y., "Alevi Kültürünü Günümüze Dede ler Getirdi", 12 Mayıs 1990 Cumhuriyet Gazesi.
- 18- Öz, B., Kurtuluş Savaşında Alevi-Bektaşiler, İstanbul, 1990, s.38.